

Margareta Arvidson & Marie Danielsen

Att handleda studenter i informationssökning

Paper presenterat vid konferensen

Mötesplats inför framtiden

ARBETSLIV • UTBILDNING • FORSKNING

11-12 oktober 2006 i Borås

Inledning

Vi har som kontaktbibliotekarier vid Örebro universitet under många år arbetat med undervisning i informationssökning. Vi har mött studenter på samtliga nivåer i grupp i bibliotekets datasal eller i storgrupper i föreläsningssalar. Vi har under senare år upplevt att det ibland varit svårt att fånga studenternas intresse och inte varit nöjda med den undervisning vi gett. Under senare år har vi därför valt att för studenter inom vissa ämnen på c- och d-nivå istället för traditionell undervisning erbjuda individuell handledning.

Nedan beskriver vi vårt arbete med användarundervisning inom samhällsvetenskap och humaniora vid Örebro universitetsbibliotek. Vi vill i detta paper särskilt lyfta fram samtal och handledning som en metod bland många andra att vägleda studenter i grundutbildningen.

Bakgrund

Studenter i högskoleutbildning ska enligt Högskolelagen utveckla sin förmåga att söka och värdera vetenskaplig information och följa kunskapsutvecklingen. Att ge varje student en grundläggande informationskompetens är ett av de viktigaste målen för ett universitetsbibliotek.

Biblioteket erbjuder hjälp och stöd till studenter på olika sätt och i olika situationer. Det kan ske genom referenssamtal i informationsdisken, bland bokhyllorna och datorerna i biblioteket, per telefon och e-post, via chattjänster som Jourhavande bibliotekarie och vid planerade undervisningstillfällen.

Vår policy för användarundervisning

I princip all undervisning är ämnesintegrerad och planerad med lärare. Vi försöker möta studenterna vid rätt tillfälle, dvs. när studenten har en uppgift som innefattar eget kunskapssökande. Vi strävar efter att träffa studenterna vid upprepade tillfällen då vi stegvis fördjupar deras kunskaper. Vår förhoppning är att varje enskild student ska få undervisning vid minst tre tillfällen.

Hur vi går till väga

Användarundervisning inom samhällsvetenskap och humaniora är i stort sett upplagd enligt följande, men med vissa variationer beroende på ämne:

Introduktion: Alla nya studenter bjuds in till öppna visningar vid terminsstart. Kort introduktion utan någon ämnesanknytning och visning av biblioteket.

A-nivå: Vid behov erbjuds kortare kurs för enskilda ämnen.

B-nivå: alla studenter erbjuds undervisning i informationssökning i samband med uppsatsskrivning.

C-nivå: studenterna erbjuds individuell handledning

Handledning

Med handledning avser vi ”en undervisningsform som består i att den lärande själv ges tillfälle att utföra de uppgifter som undervisningen gäller och får hjälp och vägledning av

någon som redan är utbildad eller erfaren på området; handledning kan ske i grupp men anpassas till den enskildes behov”.¹

Vid handledningstillfället är det alltså studenten och studentens uppgift som står i fokus. Bibliotekariens uppgift är inte att undervisa utan att stödja. Initiativet ligger hos studenten och studentens egen aktivitet ligger till grund för en dialog kring uppgiften. Det är studentens förkunskaper och behov för sin uppsats som är grunden för handledningen.

Den här synen på inläring kan även appliceras på undervisning för större grupper. Vi menar att det kan vara fruktbart att styra den traditionella lärarledda undervisningen, så att den även för större grupper mer har formen av handledningstillfälle. Istället för färdiga lektioner av föreläsningskaraktär kan man sträva efter mer användarstyrda lektioner.

Hur går vi tillväga vid enskild handledning

1. Kontaktbibliotekarien deltar vid uppsatsintroduktionen eller vid något annat tillfälle under uppsatskursen för en kort introduktion, presentation och praktisk information. Om det finns tillgång till dator ges en kort repetition av ämnesguider, databaser etc.
2. Studenterna erbjuds antingen ett antal tillfällen som de kan boka sig för på lista på institutionen eller uppmanas själva bestämma tid med kontaktbibliotekarien. Vi tycker det är lämpligt att förlägga tillfället till efter första träffen med ämneshandledaren.
3. Studenten ska ha gjort en del sökningar, funderat på sökord etc. och på annat sätt vara förberedd inför handledningstillfället. Studenten uppmanas också att om möjligt skicka in frågor/ problem på e-post innan handledningstillfället.
4. Ca 30 minuter/handledning erbjuds. Student och bibliotekarie träffas på bibliotekariens arbetsrum.
5. Studenten erbjuds fortsatt kontakt via e-post.

Varför handledning i stället för traditionell undervisning?

Vi tycker att det finns följande fördelar med att vid vissa tillfällen istället för traditionell undervisning erbjuda handledning

- Pedagogiska fördelar (se vidare nedan)
- Avspänd situation. Studenten törs ställa ”dumma frågor”.
- Handledningen kan förläggas till det tillfälle som passar den studerande bäst. Det är annars svårt att förlägga undervisningen till ett lämpligt tillfälle som passar alla studenter i gruppen.
- Studenternas motivation är starkare när de får boka en egen tid med bibliotekarie.
- Det blir högre kvalitet för den enskilde studenten, än när man möter en stor heterogen studentgrupp med olika behov, förkunskaper och erfarenheter av informationssökning.
- Vid traditionell undervisning möter man en grupp med stor variation i val av uppsatsämnen vilket gör att det förutom den lokala bibliotekskatalogen och LIBRIS, är nästan omöjligt att identifiera några gemensamma, för alla relevanta, informationskällor. Vid individuell handledning kan man styra studenten till de för henne mest relevanta källorna.
- På samma sätt som ovan blir det enklare med problemet att ämnen inom sam/hum ofta har mång/tvärvetenskaplig karaktär vilket gör det svårt att hitta gemensamma relevanta informationskällor och söktermer (se vidare nedan)

¹ Egidius 2006 s.151

- Stimulerande och lärorikt för bibliotekarien att möta studenter enskilt. Ger inblick i och kunskaper om ämnet som är till stor nytta i andra sammanhang, inte minst vid förvärv.

De pedagogiska vinsterna har vi fått bekräftat av den forskning kring inläring som bl a pedagogikforskarna Paul Ramsden och Ference Marton utfört. De menar att inläring bäst kommer till stånd vid aktiv studentmedverkan, vilket handledning förutsätter. Det befrämjar ett reflekterande arbetssätt vilket enligt Ference Marton gagnar s.k. djupinläring². Paul Ramsden har identifierat sex principer för god undervisning (s 93ff), som bl a innefattar omsorg om studenten, meningsfull bedömning och återkoppling samt att läraren lär från studenten.³ Vi menar att detta uppfylls med individuell handledning.

Vi har vid diskussioner inom biblioteket om undervisning ofta haft anledning att fundera över om studenter inom humaniora och samhällsvetenskap behöver annan hjälp och stöd vid informationssökning än studenter i naturvetenskap och medicin. Vi menar att ämnenas struktur och frånvaron av välutvecklad, kontrollerad vokabulär gör att dessa studenter ibland behöver en annan typ av undervisning. Vetenskaper omtalas ofta som "hårda" eller "mjuka" med matematik vid den ena polen och ämnen som arkitektur eller konstvetenskap vid den andra. Inom en hård vetenskap finns ett brett samförstånd om ämnets kärna av grundläggande antaganden, begrepp och metoder⁴. Man brukar också tala om att forskare inom en sådan vetenskap, till exempel matematik, har en bred enighet om vad som är "normal science". Inom mjuka vetenskaper är begrepp, teorier och metoder ofta ifrågasatta och det finns ingen självklar "normal science" att falla tillbaka på. Databaser och övriga söktjänster är därför inte lika välutvecklade inom dessa ämnen.

De tankar vi har kring individuell handledning för studenter inom humaniora och samhällsvetenskap har vi fått ytterligare stöd för genom att läsa en del artiklar av den amerikanska forskaren Carole Palmer⁵. Forskare/studenten inom samhällsvetenskap och humaniora rör sig ofta över gränserna mellan olika discipliner. Forskningsområden som till exempel urbana studier, medie- och kommunikationsvetenskap och mobilitet engagerar forskare från många olika discipliner med helt eller delvis olika begrepp, teorier och metoder. Informationskällorna är många och skiftande. Carole Palmer har i sin forskning studerat hur forskare inom humaniora och naturvetenskap skaffar information. Palmer menar att forskare inom humaniora har ett annat sätt att söka information än naturvetenskapliga forskare: "the humanists work with a wider range of information sources in various formats and locations and with the oldest and newest information Technologies".⁶ Hon menar också att disciplinöverskridande forskare inom humaniora befinner sig i en "highly complex, if not unique, information world".⁷ Genom att dessa forskare rör sig över gränserna mellan olika discipliner blir deras källor för information många och mycket varierande. Studier av källmaterial som filmer, arkivmaterial etc. har också stor betydelse och att lokalisera dessa blir en del av informationssökningen. Det innebär också att deras sätt att söka information, till skillnad mot forskare inom naturvetenskap, varierar beroende på vilket forskningsprojekt de befinner sig inom.⁸ Palmer har studerat forskare men samma problem måste gälla för studenter på grundnivå.

² Inläring och 1999 s. 50

³ Ramsden 2003 s. 93

⁴ Harter 1986 s. 34

⁵ Palmer 1999, Palmer och Neumann 2002

⁶ Palmer 2002 s. 109

⁷ Ibid s. 97

⁸ Ibid s. 99

Palmer pekar också på svårigheterna med terminologin när man är tvär/mångvetenskaplig forskare, vilket medför att det är svårare att ringa in relevanta sökord vid sökning i databaser. Ett annat problem med databaserna är att de sällan går så långt bak i tiden som humanistiska forskare behöver. Palmer menar slutligen, med hänvisning till tidigare forskning inom området, att utformningen av databaser inom humaniora och samhällsvetenskap ställer andra krav än inom de "hårda" vetenskaperna.⁹

Sammanfattning

Vi har presenterat en modell som vi funnit givande för studenter och för oss själva. Vi är naturligtvis väl medvetna om att det till viss del är en resursfråga när det gäller vilken typ av undervisning man kan erbjuda, och att vi har fördelen att inom våra ämnen ha relativt små studerandegrupper. Men vi tycker alltså att de pedagogiska tankarna inte bara gäller vid enskild handledning, utan även vid möten med större grupper. Vi tror inte att det går att hitta en metod som fungerar för alla studenter och bibliotekarier, utan det är naturligtvis till stor del beroende på de yttre förutsättningarna och den personliga läggningen vilken metod man finner bäst.

Litteratur:

Egidius, Henry: Termlexikon i pedagogik, skola och utbildning. Lund: Studentlitteratur. 2006.

Harter, Stephen P: Online information retrieval: concepts, principles and techniques. Orlando: Academic Press 1986.

Inläring och omvärldsuppfattning: en bok om den studerande människan/ Ference Marton... Stockholm: Prisma 1999.

Palmer, Carole L. (1999). Structures and strategies of interdisciplinary science. *Journal of the American society for information science*. 50(3): 242-253.

Palmer, Carole L. and Neumann, Laura J. (2002). The information work of interdisciplinary humanities scholars: exploration and translation. *Library Quarterly*. 72(1): 85-117.

Ramsden, Paul: Learning to teach in higher education. 2 ed. London: RoutledgeFalmer 2003.

⁹ Palmer 2002 s. 90